

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента, професора кафедри педагогіки та психології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II Кучай Тетяни Петрівни на дисертаційне дослідження Овчаренко Лілії Романівни «Іншомовна підготовка майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей у закладах вищої освіти України (друга половина XX -початок XXI століття)», подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – освітні, педагогічні науки

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки.

Проблема іншомовної підготовки майбутніх педагогів актуалізується не лише соціокультурними, економічними, реформаторськими змінами, що відбуваються у вітчизняній освітянській галузі, а й глобалізаційними та інтеграційними процесами, які притаманні сучасному світові. Зазначені процеси і зміни зумовлюють розширення співпраці в міжнародних освітніх проєктах, зростання професійних контактів вітчизняних педагогів із іноземними колегами, передбачають проходження стажування в закордонних закладах освіти і наукових установах, вимагають широкої комунікації в іншомовному освітньо-професійному середовищі тощо. У зв'язку з цим, сучасна вища педагогічна освіта повинна спрямовуватися на формування у майбутніх учителів професійно орієнтованої іншомовної компетентності, невід'ємною складовою якої є вільне володіння іноземною мовою і нормами іншомовного професійного спілкування.

Актуальність дослідження Овчаренко Лілії Романівни «Іншомовна підготовка майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей у закладах вищої освіти України (друга половина XX – початок XXI століття)» також підтверджується наказом МОН України за № 1274 від 15 жовтня 2020 року «Про затвердження Умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2021 році», у якому відповідно до статей 13 та 14 Закону України «Про

вищу освіту» зазначається, що для вступу на магістратуру необхідно скласти єдиний вступний іспит із іноземної мови.

Зв'язок роботи з науковими планами та програмами. Тема дисертаційного дослідження є складовою науково-дослідної теми кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Українська освіта в контексті трансформаційних суспільних процесів» (номер державної реєстрації 0108U007644).

Тема дисертації затверджена (протокол № 16 від 07.11.2016 р.), уточнена (протокол № 12 від 28.11.2019 р.) на засіданні вченої ради Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 1 від 28.01.2020 р.)

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз матеріалів дисертації з позиції їх обґрунтованості засвідчує логічний зв'язок між темою дисертаційної роботи та визначеними метою, завданнями, об'єктом, предметом дослідження, а також обраними науково-дослідницькими методами. Використання разом із теоретичними методами, порівняльно-термінологічного методу забезпечило обґрунтування понятійно-категоріального апарату дослідження на основі аналізу, синтезу, аналогії та систематизації наукових джерел; історико-структурний метод уможливив виявлення здобувачкою основних структурних і системоутворювальних компонентів іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей та виокремлення характерних періодів розвитку досліджуваного педагогічного явища, а конструктивно-узагальнювальний – забезпечив формулювання актуальних для сучасної теорії і практики іншомовної підготовки студентів педагогічних спеціальностей висновків і рекомендацій.

Слід зазначити, що здобувачі вдалося достатньо ґрунтовно, у логічній послідовності, а також чітко й виважено розкрити свої теоретичні позиції дослідження, що забезпечило надійне підґрунтя для його ретроспективного аналізу та пошуку нових історико-педагогічних джерел. Для досягнення окресленої мети Л.Р. Овчаренко передбачила та поетапно зреалізувала розв'язання п'яти поставлених завдань. Така організація дослідження сприяла одержанню потрібних теоретичних, історичних, аналітико-статистичних даних із кожного завдання. Використання великого обсягу науково-педагогічних, історичних, архівних й інших джерел дозволило опрацювати необхідну ретроспективну інформацію з досліджуваної проблеми. На основі теоретичного аналізу було розкрито сутність і зміст основних термінів понятєво-категоріального апарату, як-от: «професійно орієнтоване навчання іноземних мов», «іншомовна професійна компетентність», «комунікативна компетенція», «міжкультурна компетенція». На підставі найбільш значущих характеристик запропоновано авторське визначення іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей.

Наукові положення, узагальнення, висновки і пропозиції в дисертаційному дослідженні сформульовано чітко й аргументовано. Обґрунтування теми дисертаційного дослідження є переконливим, а аналіз основних положень дисертаційної роботи доказово свідчить про досягнення мети та розв'язання поставлених завдань. Зміст наукової розвідки Л.Р. Овчаренко відповідає поставленій меті. Висновкам до дисертації властиві узагальненість, чіткість, лаконічність, повнота та логічність викладу, достатній рівень обґрунтованості й об'єктивності.

Зміст анотацій, поданих українською та англійською мовами відображає зміст дисертації та висвітлює суттєві її аспекти та основні положення.

Достовірність результатів та їх новизна.

Достовірність наукових результатів дослідження забезпечується не лише належною методологічною та джерельною базою дослідження, яка складає 472 найменування, з яких 25 іноземною мовою, та свідчить про інтенсивну науково-пошукову роботу, а й аргументованістю, об'єктивністю, логічністю викладу матеріалу, адекватним до завдань наукового дослідження комплексом взаємодоповнюючих методів, що відібрані з урахуванням специфіки історико-педагогічної розвідки.

Наукова новизна дослідження, виконаного Л.Р.Овчаренко, полягає в тому, що нею вперше в окреслених хронологічних межах (друга половина XX – початок XXI ст.) на основі системного історіографічного аналізу проблеми досліджено теорію і практику іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей у закладах вищої освіти України; з урахуванням суспільно-політичних, соціально-економічних і соціокультурних чинників обґрунтовано періодизацію системи іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей у закладах вищої освіти України. Крім того, обґрунтовано теоретичні аспекти іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей, а також уточнено зміст ключових понять і категорій дослідження (іншомовна підготовка, іншомовна професійна компетентність, комунікативна та міжкультурна компетенції); розкрито організаційно-методичні засади іншомовної підготовки учителів нефілологічних спеціальностей у радянський та пострадянський періоди, зокрема у площині трансформації змісту та розвитку методики професійно орієнтованого навчання іноземних мов; визначено педагогічні умови активізації та перспективні напрями вдосконалення іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей у закладах вищої освіти України.

Подальшого розвитку набули висловлені дисертанткою конструктивні ідеї та теоретичні положення про професійно орієнтовану іншомовну підготовку майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей,

що розширює межі вивчення зазначеної проблеми дослідження та відкриває перспективи у реформуванні системи вищої педагогічної освіти.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів.

Практичне значення результатів дослідження полягає у визначенні основних педагогічних умов активізації процесу іншомовної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей у педагогічних закладах вищої освіти України; вдосконаленні структури й оновленні змісту навчальної дисципліни «Іноземна мова (англійська)» для вчителів нефілологічних спеціальностей; підготовці методичних рекомендацій щодо використання сучасних технологій навчання іноземних мов і створення професійно орієнтованого іншомовного середовища, оптимального для функціонування системи організаційно-методичного й інформаційно-технологічного забезпечення іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка за № 1145 від 23.06.2020 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка за № 2152/01-60/32 від 03.09.2020 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка за № 06/90 від 17.06.2020 р.), ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка за №68-20-20 від 22.06.2020 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка за № 01-28/1105 від 25.06.2020 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Результати дисертаційної роботи можуть бути використані в закладах вищої та середньої професійної освіти, в системі післядипломної підготовки педагогічних працівників.

Одержані результати і висновки дослідження можуть бути використані у процесі модернізації системи педагогічної освіти України.

Матеріали дисертації можуть бути корисними для розроблення нових освітніх програм підготовки майбутніх учителів; окремі положення доречно використовувати для удосконалення змісту навчальних планів, оновлення змісту лекцій, лабораторних робіт самостійної роботи, обґрунтування нових методик викладання в системі підвищення кваліфікації вчителів. Результати наукового пошуку стануть у нагоді магістрантам, аспірантам, докторантам під час підготовки й реалізації досліджень.

Повнота викладення результатів роботи в опублікованих працях. Дисертаційна робота пройшла належну апробацію на 7-ми міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах, а також на звітних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Результати дослідження відображено в 17 наукових публікаціях, із яких: 8 статей у фахових виданнях України, 2 – в іноземних наукових виданнях, 7 – у збірниках наукових праць і матеріалів конференцій.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Структура дисертації складається з анотацій, умовних позначень, вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Побудова основних частин дисертації свідчить про логічність і завершеність викладу наукового матеріалу. Обраний здобувачкою ракурс дослідження надає роботі особливої новизни і наукової цінності. Кожен із розділів дисертації характеризується певним внеском у розв'язання проблеми іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей у закладах вищої освіти України в другій половині XX – на початку XXI століття. Цінним є те, що викладення наукової інформації супроводжується узагальненими таблицями, а висновки до кожного розділу висвітлюють результати, отримані на певному етапі дослідження.

У вступі обґрунтовано вибір теми роботи, наведено аргументи на користь використаного теоретико-методологічного апарату, необхідності проведення досліджень у визначеному науковому напрямі тощо.

У розділі 1 *«Теоретичні основи іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей»* дисертанткою схарактеризовано науково-теоретичні засади дослідження та визначено його поняттєво-категоріальний апарат. Зокрема, розкрито сутність і зміст основних термінів поняттєво-категоріального апарату, як-от: «професійно орієнтоване навчання іноземних мов», «іншомовна професійна компетентність», «комунікативна компетенція», «міжкультурна компетенція».

На підставі найбільш значущих характеристик Л.Р.Овчаренко запропонувала авторське визначення іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей як системно організованого процесу орієнтації мети, змісту, форм, методів і засобів навчання та виховання на майбутню педагогічну спеціальність, що уможливорює розвиток у студентів засобами іноземної мови професійно орієнтованих знань, умінь і навичок мовно-мисленнєвої діяльності, підвищення рівня їхньої комунікативної та міжкультурної компетенцій. На думку здобувачки, результат такого освітнього процесу дає змогу випускникам педагогічних закладів вищої освіти ефективно виконувати професійні функції та завдання, зокрема й з використанням іноземної мови.

Теоретичний аналіз проблеми дослідження дозволив дисертантці обґрунтувати цілі та завдання іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей, а також виокремити та схарактеризувати принципи організації навчання іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти

У розділі 2 *«Організаційно-педагогічні засади іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей у закладах вищої освіти України (друга половина XX – початок XXI століття)»* дисертанткою запропонована *періодизація* системи іншомовної підготовки майбутніх

учителів нефілологічних спеціальностей, яка має теоретичну цінність для історії вітчизняної педагогічної науки.

Зокрема, Л.Р. Овчаренко цілком правомірно та логічно виокремила і схарактеризувала історичні етапи розвитку системи іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей у досліджуваний період, які регламентовані засадничими нормативно-правовими документами: I етап – установчо-трансформаційний (40-і – 50-і рр. XX ст.); II етап – конструктивно-пошуковий (60-і – 70-і рр. XX ст.), III етап – розвивально-розбудовчий (70-і – 80-і рр. XX ст.), IV етап – реформаційно-євроінтеграційний (90-і рр. XX ст. – 20-і рр. XXI ст.). Ці етапи характеризують різні часові відрізки досліджуваного періоду та залежать від зміни ставлення до викладання іноземних мов у педагогічних ЗВО з боку суспільства і держави.

На основі аналіз наукових і архівних джерел проблеми професійно орієнтованої іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей в радянський період дисертанткою були виявлені такі важливі *тенденції*: 1) поступове зростання потреб суспільства у вивченні іноземних мов та поступове надання пріоритету англійській мові; 2) збільшення наукових, освітніх і міжкультурних контактів із сусідніми державами соціалістичного табору та окремими західними країнами; 3) становлення і розвиток методики навчання іноземних мов як окремої галузі педагогічної науки; 4) збільшення кількості годин, відведених на вивчення іноземних мов у навчальних планах підготовки вчителів нефілологічних спеціальностей: з 60 годин наприкінці 40-х рр. XX ст. до 240 годин на науково-природничих і навіть до 400 годин на гуманітарних спеціальностях (зокрема у навчальних планах підготовки вчителів історії та суспільствознавства); 5) розширення міждисциплінарних зв'язків із гуманітарними та професійно орієнтованими дисциплінами; 6) послідовне зростання на сторінках підручників і навчальних посібників фактів, що характеризують соціокультурні реалії країн, мова яких вивчається;

7) поступова відмова від єдиного методу навчання іноземної мови та надання можливості викладачам вільного вибору методу залежно від специфіки закладу вищої освіти, рівня знань студентів, матеріально-технічної бази, навчально-методичного забезпечення тощо; 8) основним завданням професійно орієнтованого навчання іноземної мови майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей залишається читання і переклад літератури з фаху; 9) актуалізація, наприкінці 70-х рр. XX ст., проблеми набуття студентами лінгвокраєзнавчих знань і формування умінь міжкультурної комунікації; 10) поступове збільшення кількості компонентів комунікативної компетенції (когнітивного, афективного, поведінкового) та складових міжкультурної компетенції (лінгвістичної, соціолінгвістичної, дискурсивної, стратегічної, соціокультурної, соціальної); 11) розширення у змісті професійно орієнтованої іншомовної підготовки поняттєво-категоріального апарату, який складає понятійне поле комунікативної та міжкультурної компетенцій та ін.

Не менш ґрунтовно дисертанткою досліджено пострадянський період, зокрема нею встановлено соціально-педагогічні чинники, тенденції розвитку й особливості здійснення іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей упродовж 90-х рр. XX ст. та на початку XX ст., а саме: 1) стрімке зростання потреби суспільства в якісній іншомовній освіті на тлі розпочатих ринкових відносин в економіці та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій; 2) відсутність сприйняття світу як двох протиборчих таборів – соціалістичного та капіталістичного, що екстраполювалося в ідеологію і зміст іншомовної підготовки; 3) збільшення міжкультурних, міждержавних, міжнародних зв'язків і поступова інтеграція України в європейські наукові й освітні структури; 4) створення вітчизняної системи неперервної мовної освіти, яка забезпечує обов'язкове оволодіння громадянами України державною мовою, можливість опановувати рідну (національну) і практично володіти хоча б однією іноземною мовою; 5) реформування системи загальної

середньої та вищої освіти, зокрема впровадження нових моделей і сучасних стратегій іншомовної освіти; 6) утворення глобального науково-освітнього простору завдяки міжнародним програмам залучення до співпраці та мобільності студентів, викладачів і науковців («ЕРА3МУС+», «LINGVA», «ESPRIT», «AIESEC», «IREX», «MONDIALOGO», «DREAMS + TEAMS», «WORLD WITHOUT BORDERS» та ін.); 7) запровадження у вітчизняній вищій школі засадничих принципів, положень і рекомендацій, визначених у Болонській декларації; 8) використання загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, розроблених Асоціацією мовних експертів (ALTE), з метою систематизації вимог до рівнів володіння іноземними мовами; 9) популяризація навчання англійської мови та підтримка її на державному рівні (Указ Президента України «Про оголошення 2016 року Роком англійської мови в Україні»); 10) розширення напрямів науково-методичних досліджень під впливом комунікативної лінгвістики та розроблення сучасної концепції міжкультурної іншомовної освіти; 11) визначення мети іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей як формування «вторинної мовної особистості», розвиток навичок іншомовного спілкування, вміння підтримувати діалог культур, використання іноземної мови для професійних потреб; 12) чітка професійна та міжкультурна спрямованість іноземної мови завдяки розширенню предметно-наукового поля теоретичної й урізноманітненню практичної підготовки студентів; 13) укладання уніфікованих навчальних програм з іноземних мов для студентів нефілологічних спеціальностей; 14) підготовка висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів, здатних реалізувати на належному рівні міжкультурну та професійно орієнтовану іншомовну освіту; 15) відбір змісту професійно орієнтованого навчання іноземної мови, спрямованого на підготовку студентів до міжкультурної комунікативної взаємодії; 16) розширення міждисциплінарних зв'язків і поява нових для вітчизняних підручників і навчальних посібників соціокультурних реалій;

17) впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та використання ресурсів мережі Internet для формування комунікативної та міжкультурної компетенцій, а також для розширення можливостей традиційних і впровадження інноваційних форм, методів і засобів навчання іноземної мови.

Важливо зауважити, що додатки до роботи є достатньо інформативними й об'ємними (104 сторінки) і слугують вагомим науково-методичним підґрунтям для заглиблення у досліджувану проблему.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Незважаючи на позитивну оцінку рецензованої роботи, слід виокремити зауваження, що потребують від здобувачки відповідей і пояснень, та надати рекомендації, які розкривають наше бачення підходів щодо ефективного розв'язання окремих завдань дослідження:

1. Загалом схвально оцінюючи намагання здобувачки використати якнайбільше науково-методологічних підходів (історичний, системний, діяльнісний, компетентнісний, особистісно орієнтований) з метою вивчення проблеми іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей у педагогічних закладах вищої освіти (підрозділ 1.1, с. 22 – 31), все ж зауважимо, що не всі вони рівноцінно застосовані в дослідженні та не всі їх ключові вимоги розкрито у змісті дисертації.

2. У роботі виділено сукупність загальнопедагогічних і загально-дидактичних принципів функціонування педагогічної системи (підрозділ 1.3, с. 64), на вимоги яких спирається дослідниця, а також визначено і схарактеризовано специфічні принципи ефективної організації професійно орієнтованої іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей (підрозділ 1.3, с. 65 – 69). На наш погляд, бажано було показати, як з урахуванням цих принципів реалізуються запропоновані дисертанткою педагогічні умови та методичні підходи.

3. У дисертації здійснений ґрунтовний аналіз навчально-методичної літератури, зокрема підручників і навчальних посібників, які

використовувалися на різних етапах досліджуваного періоду. На наш погляд, здобувачці бажано було більшу увагу приділити аналізу змісту навчальних планів і програм дисципліни «Іноземна мова», які використовувалися у вітчизняних педагогічних закладах вищої освіти, проаналізувати їх позитивні і негативні сторони та надати власну інтерпретацію використання методик навчання іноземних мов студентів, залежно від обраних педагогічних спеціальностей.

4. Не зважаючи, що дисертаційне дослідження історико-педагогічного характеру, воно передбачає реалізацію практичної складової, тому доцільно було більше уваги приділити цьому аспекту, зокрема розробити навчальний посібник з педагогічними та професійно орієнтованими текстами для студентів, а також методичний посібник з іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей.

5. Дисертанткою було систематизовано основні тенденції іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей у радянський період, у вигляді таблиці. Вважаємо, що варто було розробити та представити аналогічну таблицю для візуалізації особливостей іншомовної підготовки студентів у пострадянський період.

Ураховуючи викладене, вважаємо, що дисертаційне дослідження Лілії Романівни Овчаренко «Іншомовна підготовка майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей у закладах вищої освіти України (друга половина XX – початок XXI століття)» містить нові, теоретично обґрунтовані наукові результати з досліджуваної проблеми. Вони збагачують історію та теорію іншомовної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей, орієнтують на нові, сучасні методики навчання іноземних мов, тому безперечно будуть затребувані освітньою практикою педагогічних закладів вищої освіти України.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів».

Резюмуючи результати дослідження можна стверджувати, що дисертаційна робота «Іншомовна підготовка майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей у закладах вищої освіти України (друга половина XX- початок XXI століття)» є завершеною, самостійною науковою працею, яка заслуговує позитивної оцінки, має теоретичне й прикладне значення для удосконалення педагогічної науки, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (zareestrovano в міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023) та пп.9–18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її автор – Овчаренко Лілія Романівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент, професор
кафедри педагогіки та психології
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці II

Т. П. Кучай

Підпис Т.П. Кучай завіряю.
Завідуюча відділом кадрів
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці II

Г. Рейплік

24.02.2021